

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii
Instytut Germanistyki

Warszawa, 7.01.2017r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr KAMILI KOSTUREK-DYBAŚ
pt.: *Phraseologische Modifikationen in Presstexten am Beispiel von deutschen und polnischen Zeitschriftenartikeln – eine kontrastive Untersuchung*

[Modyfikacje frazeologiczne na przykładzie niemieckich i polskich artykułów prasowych z wybranych tygodników – studium kontrastywne]

przygotowanej pod opieką naukową prof. dr hab. Zofii Bilut-Homplewicz

1. Zarys problematyki

Innowacje frazeologiczne, zwane również modyfikacjami frazeologicznymi, należą do tych zjawisk językowych, które trzeba traktować również jako pochodną specyfiki dzisiejszych dyskursów medialnych. Cechuje je wielość różnych interesów: adresat oczekuje informacji i zabawy, media oczekują zysków i wpływu na świadomość odbiorców, aktorzy świata polityki, kultury, sportu itd. oczekują korzystnego dla siebie profilowania ich wizerunku w mediach. To powoduje, że funkcja perswazyjna towarzyszy każdym działaniom językowym i pozajęzykowym. Innowacje frazeologiczne bawią i informują, perspektywizują i wartościują rzeczywistość oraz redukują jej kompleksowość.

Lingwistyka z różną intensywnością przygląda się innowacjom frazeologicznym. W Niemczech pionierem tych badań był m.in. Koller (1977), Wotjak (1992), Burger (2003), w Polsce przede wszystkim Majkowska (1988), Bąba (1989), Dziamska-Lenart (2004), Liberek (1998), Chlebda (2003), Ignatowicz-Skowrońska (2008), a także Fliciński oraz Skibski, uczniowie prof. Bąby. Zainteresowanie rzeczonym zjawiskiem wynika z jednej strony ze wzmożonych i szeroko zakrojonych badań z zakresu lingwistyki kognitywnej i konstrukcji, a z drugiej strony właśnie pod kątem modyfikacji frazeologizmów szczególnie w dyskursach medialnych, gdzie szczególny nacisk położony jest na uchwycenie ich funkcji oraz dyskursywnych mechanizmów ich powstawania, a także oddziaływania.

Mgr Kamila Kosturek-Dybaś podjęła się zatem zadania ważnego i wpisującego się w aktualny nurt badań nad frazeologią, zwłaszcza że praca ma również charakter porównawczy, polsko-niemiecki. Tym samym Doktorantka zmierzyła się z materia w dużej mierze jeszcze nieprzetartą.

2. Zagadnienia szczegółowe

Przedmiotem lingwistycznej refleksji pani mgr Kosturek-Dybaś są modyfikacje frazeologiczne i im poświęciła swą pracę, napisaną w języku niemieckim, składającą się z czterech rozdziałów poprzedzonych wstępem, dopełnioną zakończeniem,

streszczeniem w języku polskim, spisem skrótów, tabel i źródeł, bibliografią oraz załącznikiem.

Celem pracy jest – jak podaje Autorka – opis i ocena w ujęciu porównawczym modyfikacji frazeologicznych jako celowych i świadomie stosowanych działań w dyskursie medialnym. Analiza oparta jest na przykładach zaczerpniętych z dwu tygodników, polskiego – „Polityka” i niemieckiego – „Der Spiegel”, obu o profilu liberalnym. Zebrany materiał, na który składa się 329 modyfikacji, w tym 169 niemieckich i 160 polskich przykładów, pochodzi z okresu od stycznia 2013 do marca 2014 roku. Autorkę interesują następujące kwestie: częstotliwość występowania modyfikacji, ich rodzaje i funkcje w tekście, intencje autorów modyfikacji oraz pytanie natury stylistycznej: w jaki sposób modyfikacje wzbogacają teksty.

W pierwszym rozdziale Doktorantka prezentuje stan badań nad frazeologią w lingwistyce germanistycznej, skupiając się na proponowanych w literaturze przedmiotu koncepcjach – w tym przede wszystkim na cechach frazeologizmu, jak polileksykalność, stabilność, idiomatyczność, leksykalizacja i zdolność do reprodukcji oraz obrazowość – poświęcając im kilkustronicowy podrozdział. Jest to również zapowiedź pisanej bardzo starannym językiem pracy naukowej na najwyższym poziomie, cechującej się samodzielnością w wywodzie argumentacyjnym i skrupulatnością w zakresie etyki naukowej. W kolejnej części pierwszego rozdziału mgr Kosturek-Dybaś rozprawia się z problemami związanymi z semantyką frazeologizmów i opowiada się za otwartym, dynamicznym i funkcjonalnie uwarunkowanym rozumieniem frazeologizmu (z czym trudno się nie zgodzić), zwracając przy tym uwagę na trudności wielu strukturalistycznie zorientowanych stanowisk i w konsekwencji klasyfikacji badanych jednostek komunikacyjnych. Dlatego przedmiot jej pogłębionej refleksji lingwistycznej będzie obejmował również przysłowia, sentencje, cytaty, ale i tytuły filmów czy książek.

Rozdział drugi poświęcony jest modyfikacjom frazeologicznym w rozumieniu wyrażenia okazjonalnego (okazjonalizmu). Modyfikacja frazeologiczna pojmowana jest przez Autorkę jako wynik kreatywnych działań na frazeologizmie, czyli „utrwalonym zwyczajowo związkiem wyrazowym o ustabilizowanej strukturze, którego znaczenia nie da się w całości logicznie wyprowadzić z treści leksemów składowych” (s. 266). W tym celu trafnie decyduje się ona na dyskusję o relacji między modyfikacją frazeologiczną – czy wariantem frazeologicznym – a błędem. Kluczowym kryterium opisu – co więcej, kluczowym dla zrozumienia istoty kulturowej modyfikacji frazeologicznych, czegoś, co językiem nienaukowym nazwiemy intymnością semantyczną – jest zjawisko intertekstualności, któremu Autorka poświęciła należyłą uwagę. Doceniła również konstytutywną rolę mediów w procesie powstawania innowacji frazeologicznych, które to obserwacje pogłębiła w ostatnim, czwartym rozdziale pracy. Ale już tutaj warto wskazać, że Doktorantka potrafi spojrzeć na swój obiekt badawczy z szerokiej, a przede wszystkim funkcjonalnej, perspektywy.

W rozdziale trzecim Autorka dokonuje klasyfikacji wyłonionych z zebranego korpusu modyfikacji pod kątem zmian zachodzących w ich strukturze. W tym celu rozróżnia – powołując się na prace niemieckich frazeologów – między modyfikacjami wewnątrzfrazeologicznymi, zewnątrzfrazeologicznymi oraz mieszanymi. Doktorantka dokonuje skrupulatnej klasyfikacji zebranych przykładów modyfikacji oraz ich wnikliwej analizy, m. in. zjawiska substytucji, ekspansji, redukcji, kontaminacji, modyfikacji gramatycznych, literalizacji, neutralizacji czy nagromadzenia frazeologizmów. Wyniki przeprowadzonej analizy każdego z typów modyfikacji zaprezentowane zostały w tabeli, co czyni wywód czytelnym i jasnym. Szczególnie

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii
Instytut Germanistyki

ciekawe są innowacje zewnątrzfrazeologiczne, ponieważ – na co Doktorantka słusznie zwróciła uwagę – odczytanie ich potencjału wymaga intensywniejszej mobilizacji hermeneutycznej, uwzględnienia kontekstu użycia modyfikacji i rekonstrukcji intencji nadawcy. Z tym zadaniem Doktorantka poradziła sobie znakomicie, wykazując się dużą wrażliwością językową i interpretacyjną oraz sprawnością lingwistyczną.

Rozdział czwarty zawiera dyskusję nad funkcjami modyfikacji frazeologicznych w dyskursie medialnym, ze szczególnym uwzględnieniem funkcji – jak nazywa je Doktorantka – pragmatycznej oraz tekstotwórczej. Jest to najcenniejsza część dysertacji, pokazująca dojrzałość analityczną, odwagę badawczą oraz kreatywność naukową mgr Kosturek-Dybaś. W pełni zgadzam się z Doktorantką, że frazeologizmy i ich modyfikacje w dyskursie medialnym mają funkcję perswazyjną, a w tym emotywną, ewaluatywną i argumentacyjną, i że trudno jednoznacznie zidentyfikować realizowane w danym kontekście funkcje; co więcej, liczne innowacje realizują jednocześnie wiele funkcji. Fakt ten znalazł odzwierciedlenie w pracy, w szczegółowej prezentacji koniecznej zdyferencjowanego spektrum możliwych funkcji: od ironii i humoru przez funkcję komentującą, ekspresywną i nakłaniającą aż do funkcji intensyfikującej i specyfikującej znaczenie oraz autoprezentacyjnej. Wszystkie wymienione tu funkcje mają silny charakter perswazyjny i pojęcie to jest w moim odczuciu bardziej precyzyjne niż określenie „funkcje pragmatyczne”, którym posłużyła się Autorka.

W ostatniej części pracy Doktorantka pochyla się nad tekstotwórczym potencjałem modyfikacji frazeologicznych, jak np. wprowadzanie w tematykę całego tekstu, i pokazuje, jaki typ modyfikacji występuje w takich elementach mediotekstów, jak nagłówki, leady, śródtytuły na początku lub na końcu tekstów. Dominującym mechanizmem jest w tym przypadku substytucja, choć w obu językach realizowana odmiennie ilościowo. Nie bez znaczenia dla pełnego odbioru modyfikacji byłoby uwzględnienie nie tylko warstwy tematycznej, ale i wizualnej, ponieważ mamy do czynienia z tekstami multimodalnymi, oraz analiza relacji między nimi, ale to jest temat na kolejną pracę naukową. Bardzo ważnym aspektem modyfikacji frazeologicznych jest ich potencjał argumentacyjny, który ma duże znaczenie w procesie kształtowania tekstu i często pełni rolę klamry, co Doktorantka słusznie podkreśliła w swoim wywodzie. Ostatnia część pracy poświęcona jest roli innowacji w tworzeniu spójności tekstu. Środki koherencji są w badaniach tekstologicznych poszczególnych gatunków tekstu wciąż wielkim wyzwaniem, również w badaniach kontrastowych, dlatego dobrze się stało, że mgr Kosturek-Dybaś choć na kilku stronach odniosła się do tego problemu.

Praca kończy się obszernym i syntetycznym zakończeniem, w którym Doktorantka dokonuje podsumowania zarówno przeprowadzonego wywodu teoretyczno-metodycznego, jak i wyników szeroko zakrojonych badań empirycznych.

3. Ocena podsumowująca

Mgr Kamila Kosturek-Dybaś podjęła się w swojej pracy zadania ambitnego i choć cel dysertacji sformułowała bardzo ogólnie, ponieważ chodziło o opisanie i analizę

modyfikacji frazeologicznych, to jednak wielość poruszanych aspektów, różnorodność zastosowanych paradygmatów metodycznych, jakość przeprowadzonego wywodu analitycznego i naukowego nakazują mi jednoznacznie stwierdzić, że cel ten w pełni osiągnęła. Autorka wielokrotnie wykazała się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, a przede wszystkim sprawnością warsztatową – o czym świadczy zastosowanie metod jakościowych i ilościowych, metod *bottom-up* i *top-down* – udowadniając tym samym, że już na tym etapie rozwoju naukowego badaczką dojrzałą i otwartą, cechującą się dużą samodzielnością w podejściu badawczym. Podkreślić należy również wysoki poziom pracy pod względem formalnym oraz znakomite opanowanie przez Autorkę techniki pisania pracy naukowej. Omawiana praca jest cennym źródłem nie tylko dla dalszych badań z zakresu szeroko pojętej frazeologii, ale także paremiologii, tekstologii, mediolingwistyki, słowotwórstwa czy lingwistyki międzykulturowej.

W swojej recenzji nie odnosiłem się bezpośrednio do wyników badań empirycznych. Chcę jednak dobitnie podkreślić, że oceniam je bardzo wysoko, również dlatego, że Autorka nie ograniczyła się do ich deskrypcji i przedstawienia wyników, ale wielokrotnie prezentowała ich pogłębioną, także kulturową, analizę, również w odniesieniu do wydobytych różnic między polskimi i niemieckimi danymi. Stawiam jednak Doktorantce otwarte pytanie, na ile w przypadku tak zakrojonych badań (tj. kiedy odbiorca jest również analitykiem i nie uwzględnia w swojej pracy np. wywiadów z autorami tekstów czy badań ankietowych grup docelowych oceniających percepcję rzeczonych modyfikacji) pozyskane w badaniach wyniki mówią o intencjach nadawcy i preferencjach danej kultury mediów, a na ile o preferencjach słowotwórczych systemu danego języka. W tym kontekście chciałbym zwrócić uwagę, że uzasadnione byłoby umieszczenie w pracy kilkunastu wywodów o kontrastywności jako metodzie w lingwistyce, szczególnie wtedy, kiedy – tak jak w przypadku tej pracy – różnice ukazują również interesujące konceptualizacje kulturowe w rozumieniu lingwistyki kulturowej Anusiewicza (1994) czy Bartmińskiego (2009).

W przypadku opublikowania tej dysertacji, czego nauce europejskiej życzę, proponuję uwzględnienie jeszcze kilku prac polonistycznych, w tym Anna Pajdzińska, *Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji*, Lublin 1993; Jarosław Liberek, *Innowacje frazeologiczne w powojennej fraszce polskiej*, Poznań 1998; Gabriela Lenart-Dziamska, *Innowacje frazeologiczne w powojennej felietonistyce polskiej*, Poznań 2004; Piotr Fliciński, *Innowacje frazeologiczne w świetle danych korpusowych*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” 2011, t. 18, z. 2, s. 9-19 oraz monografia zbiorowa wydana przez tego autora pt. *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Wariantywność we frazeologii*, Poznań 2011 jak również germanistycznych, Wolfganga Schramma czy Marty Czyżewskiej.

Konkluzja: W świetle powyższych uwag stwierdzam z ogromną satysfakcją, że przedłożona dysertacja pani mgr Kamili Kosturek-Dybaś w pełni odpowiada wymaganiom stawianym pracom doktorskim i w związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego oraz wnoszę o jej wyróżnienie.

dr hab. Waldemar Czachur, prof. UW